

Kvalitetsarbetet
vid Stockholms universitet

Det här har vi gjort

... och inte gjort

PU-rapport 1999:1
Pedagogiskt utvecklingsarbete
vid Stockholms universitet

Innehåll

<i>Förord</i>	3
<i>Studentmedverkan</i>	5
<i>Kommentar</i>	5
<i>Inledning</i>	9
<i>Former för studentinflytande</i>	9
<i>Institutionernas ansvar</i>	11
<i>Samverkan</i>	13
<i>Kursutvärderingar</i>	16
<i>Studiestarten</i>	21
<i>Kommentar</i>	21
<i>Inledning</i>	25
<i>Rekrytering och antagning</i>	25
<i>Mottagande och introduktion</i>	29
<i>Service</i>	33
<i>Studievägledning</i>	34
<i>Tentamen</i>	35
<i>Forskarutbildningen</i>	37
<i>Kommentar</i>	37
<i>Inledning</i>	39
<i>Rekrytering och antagning</i>	40
<i>Introduktion, mottagande och miljö</i>	41
<i>Studiernas innehåll</i>	43
<i>Uppföljning</i>	46
<i>Ansvar för utveckling</i>	49

Förord

Stockholms universitet är en decentraliserad organisation, där avsikten är att beslut skall fattas så nära verksamheten som möjligt. Kvalitetsarbetet vid Stockholms universitet är uppbyggt enligt samma principer som den övriga verksamheten. Det övergripande ansvaret för kvalitetsarbetet vilar givetvis på universitetsledningen, men i stort är universitetets kvalitetsarbete delegerat till nämnder och institutioner, där verksamheten bedrivs.

I enlighet med detta föreligger institutionsspecifika kvalitetsprogram, dels för treårsperioden 1994-1996, dels för 1997-1999. Det förra följdes upp under 1996 och periodens kvalitetsarbete redovisades i rapporter från institutionerna.

Efter högskoleverkets bedömning av universitetets kvalitetsarbete som genomfördes hösten 1997, gjordes en inventering av institutionernas program och rapporter. Inventeringen har resulterat i föreliggande sammanställning med rubrikerna studentmedverkan, studiestarten och forskarutbildningen. Endast vissa aspekter på kvalitetsarbetet har således tagits upp i sammanställningen. Av dessa har studiestarten fått relativt stort utrymme i institutionernas program och rapporter, medan studentmedverkan och forskarutbildningen rönt mindre intresse.

Sammanställningen bygger på – förutom institutionernas samlade program och rapporter – under våren 1997 genomförda intervjuer med alla prefekter.

Varje del i sammanställningen inleds med en sammanfattande kommentar gjord av kvalitetsgruppen vid Stockholms universitet. Kvalitetsgruppen är sammansatt av ledamöter i pedagogiska rådet, med en representant för varje fakultetsnämnd samt studeranderepresentanter. Kvalitetsgruppen har fungerat som referensgrupp vid inventeringen.

Institutionernas program och rapporter varierar både till innehåll och omfång. Detta är i överensstämmelse med den strategi som lagts fast för kvalitetsarbetet, vilken föreskriver att varje institution ställer upp mål för sin verksamhet. Materialets disparata karaktär gör jämförelser svåra men innebär att många olika aspekter på kvalitetsarbetet tas upp.

Det decentraliserade kvalitetsarbetet kompletteras av gemensamma aktiviteter såsom den campuskonferens, vilken är ett årligt återkommande inslag

i universitetets verksamhet. Publicerandet av föreliggande sammanställning i pu-enhetens rapportserie har samma syfte som campuskonferenserna, det vill säga att sprida erfarenheter, förevisa goda exempel och utgöra en återkoppling till institutionerna. Materialet har försetts med hänvisningar dels till universitetets centrala måldokument, dels till institutionsprogrammen och rapporterna, för den som vill söka ytterligare information. Hänvisning till en institution innebär dock inte att denna är ensam om åtgärden. Liknande åtgärder kan ha vidtagits vid andra institutioner utan att detta redovisas.

Det samlade materialet, med kvalitetsgruppens förslag på möjliga åtgärder och områden att fokusera, kan förhoppningsvis också användas som utgångspunkt för den fortsatta planeringen av kvalitetsarbetet.

Sammanställningen är utförd av utredare Kersti Bergman, vid planeringsenheten. Den summerande kommentaren är utarbetad av kvalitetsgruppen, med Kerstin Dahlbäck som ordförande. Det fullständiga materialet (alla institutions kvalitetsprogram och uppföljningar) finns att tillgå genom att kontakta Kersti Bergman på telefon 08-16 49 33.

För ytterligare upplysningar angående kvalitetsarbetet vid Stockholms universitet och frågor rörande skriftserien hänvisas till Charlotta Karlsson vid pu-enheten, telefon 08-16 20 46. Denna rapport finns också att hämta på pu-enhetens hemsida på adress: <http://www.pu.su.se/>

Stockholm, mars 1999

Kvalitetsgruppen

Kvalitetsgruppens ledamöter är *Kerstin Dahlbäck*, ordförande, *Rolf Höök*, juridiska institutionen, *David Jones*, engelska institutionen, *Gunnel Skoog*, zoologiska institutionen, *Johan Söderberg*, ekonomisk-historiska institutionen. Sekreterare är *Mona Bessman*, enheten för pedagogisk utveckling

Studentmedverkan

Kommentar

Studentmedverkan är ett område som under vårterminen 1998 står i fokus för pedagogiska rådets och kvalitetsgruppens aktiviteter. Campuskonferensen och ett antal seminarier i pu-enhetens regi har tagit upp den viktiga frågan om studenternas medverkan i den högre utbildningen och studentmedverkan har därför lyfts fram som ett särskilt kapitel i denna skrift.

I föreliggande sammanställning av institutionernas åtgärder har begreppet "studentmedverkan" använts övergripande och innefattar dels "studentinflytande", det vill säga studenternas formella representation i främst beslutande organ, dels "studentsamverkan", vilket närmast kan uttydas som studenternas medverkan i undervisningen, dess uppläggning, genomförande och utvärdering. Någon klar gränsdragning mellan de två delbegreppen kan inte göras – så sorterar kursutvärdering både under studentinflytande och studentsamverkan.

I institutionernas program och rapporter får frågor om studentmedverkan litet utrymme. I den mån de kommenteras fokuseras i allmänhet studentinflytandet, det vill säga att studenterna är representerade i arbetsgrupper och institutionsstyrelsen och att man ger ämnesråden stöd i olika former. Men man redovisar också svårigheter när det gäller att engagera studenterna, att inrätta ämnesråd och att få kontinuitet i ämnes- och doktorandrådets verksamhet. Studentrepresentanternas bristande väljarunderlag inger också tveksamhet.

Redovisningen av studentinflytandet koncentreras ofta till kursutvärderingen. Flera institutioner delger positiva erfarenheter av skilda typer av skriftliga och/eller muntliga utvärderingsmodeller och av olika sätt att följa upp resultaten. Återkopplingen noteras dock återkommande som ett problem.

I några rapporter tar man upp vad som ovan rubricerats som "studentsamverkan". Studentmedverkan- och inflytande "handlar inte enbart om (kurs)utvärderingar" konstaterar man på ett håll och föreslår att "förutsättningslöst" uppmärksamma "med vilket innehåll och i vilka former studerandemedverkan överhuvudtaget kan utvecklas inom ramen för institutionernas olika verksamhetsformer". På annat håll omvittnar man hur "varje delkurs

samplaneras med studenterna”. Studenternas medverkan i kvalitetsarbetet noteras i några rapporter, medan andra konstaterar att det är svårt ”att motivera och engagera studenterna” för detta.

Att institutionerna uppehåller sig relativt lite vid frågan om studentmedverkan kan ges olika förklaringar. Studentinflytandet via representation i beslutande organ är sedan länge reglerat och anses allmänt accepterat.

Det är dock alltför optimistiskt att påstå att hälsan här tiger still. Visserligen är situationen inte densamma i olika ämnen eller på skilda fakulteter: förutsättningarna är mer gynnsamma på linjer än fristående kurser. Men de problem man redovisat (se ovan) måste tas på allvar. Institutionernas roll är något oklar när det gäller etablerandet och vidmakthållandet av ämnes- och doktorandråd. Man vill ha fungerande råd men bedömer det vara studenternas sak att få dessa till stånd, man vill inte ge direktiv uppifrån och riskera otillbörlig ”styrning”. Vikten av måldokumentets formulering att det är ”ett gemensamt intresse och ansvar för institutionerna och studentkåren att ett fungerande studentinflytande existerar vid Stockholms universitet” har inte vunnit gehör överallt.

Under senare tid har man, framför allt från studenthåll, framhållit vikten av att studenterna är med också i beredande organ och där sätts in i de frågor som ska tas upp i t ex institutionsstyrelsen, dels uppfattas som en reell samtals- och förhandlingspart, som deltar också i de informella meningsutbyten som föregår ett styrelsemöte. Utsedda kontaktpersoner kan här spela roll men, menar vi, kontaktytan får inte begränsas till en person. Vikten av ämnesrådets kompetens understryks också i ”Måldokument för studentinflytande”. Ett sätt för institutionerna att skaffa sig studenter som är väl insatta, är att ge dessa en ordentlig introduktion när de utses till representanter.

Det är illavarslande att det formella studentinflytandet försvåras vid vissa institutioner, genom att institutionsstyrelsen sällan sammanträder. En erfarenhet som studenter har gjort är att när de får tillträde till beredande eller beslutande organ, flyttas diskussioner och informella beslut någon annan stans.

Vidare bör noteras att de forskarstuderande i många fall är både anställda och studerande vid institutionen. Som studerande har de rätt till representation i institutionsstyrelsen. Problem kan uppkomma när platserna för studeranderepresentanter skall fördelas mellan grundutbildningsstudenter och forskarstu-

derande. Som doktorand kan också studentinflytandet vara svårt att utöva på grund av beroendeförhållandet till institutionen.

När det gäller studentsamverkan bekänner flera institutioner sin vilshenhet. I de fall man ser studenterna som en möjlig resurs i undervisningen, är man osäker på hur den ska kunna utvecklas.

Studentmedverkan handlar mer om synsätt än resurskrävande insatser. Institutionerna måste uppfatta att studenten har rättigheter och skyldigheter och ett visst ansvar för utbildningen. Fakulteterna uppmanas att – tillsammans med studentkåren – se över studenternas möjlighet att öva inflytande, till exempel inventera förekomsten av fungerande ämnes- och doktorandråd. De studenter som engagerar sig i dessa gör ofta betydande insatser som tar tid från studierna och inte uppskattas efter förtjänst. Man kan knappast förvänta sig engagemangens för en god sak om detta inte ger något i utbyte. Kanske bör ett belönings-system av något slag övervägas. Men framför allt måste engagemang innebära inflytande och avsätta konkreta resultat, återkopplingen måste vara snabb och tydlig. En slutsats är att "Måldokument för studentinflytande" inte tycks ha implementerats tillräckligt och behöver aktualiseras.

När det gäller studentsamverkan är institutionernas tveksamhet förstaelig. Studenterna får inte utnyttjas. Deras insatser skall vara en del av deras studietituation. Institutionernas rapporter och program ger vid handen att här behöver en diskussion initieras och förslag prövas. Det är bland annat av denna anledning kvalitetsgruppen genomför seminarier som fokuserar studenterna i deras olika skepnader och funktioner.

Inledning

En väsentlig förutsättning för ett fungerande kvalitetsarbete är att alla som är delaktiga i verksamheten också kan vara med och påverka utvecklingen. Vad gäller grundutbildningen är därför studentmedverkan en väsentligt del av ett framgångsrikt kvalitetsarbete, på samma sätt som doktorandernas erfarenheter och åsikter är viktiga för förändringar och förbättringar av forskarutbildningen.

Denna del av skriftserien behandlar vilken roll ämnesråd och doktorandråd kan spela i kvalitetsarbetet, vilka åtgärder institutioner har vidtagit för att underlätta för ämnesråd och doktorandråd att verka samt hur ett fungerande samarbete kan komma till stånd. Stora skillnader finns i förutsättningarna för studentinflytande och studentmedverkan beroende av institutionernas storlek och i vilken form undervisningen bedrivs. Studentinflytande och studentmedverkan har t ex bättre förutsättningar om grundutbildningen bedrivs i form av en utbildningslinje.

I denna del av skriftserien behandlas också de kursutvärderingar som studenterna gör vid institutionerna och de erfarenheter dessa ger.

Utöver institutionernas samlade program och rapporter har den lägesrapport studentkåren 1997 gjorde över studentinflytandet vid Stockholms universitet legat till grund för sammanställningen. Rapporten ingår i skriftserien vid pu-enheten vid Stockholms universitet (pu-rapport 1997:6)

Former för studentinflytande

Ämnesråd

Ämnesråden för studenternas talan i olika sammanhang på främst institutionsnivå och är organ inom studentkåren.

Råden har som främsta uppgift att ta tillvara studenternas intressen i skilda sammanhang. Ämnesråden fungerar ofta också som diskussionspart när förändringar skall göras av utbildningen och kommer med nya idéer, uppslag och förslag till lösningar på problem. Det kan röra frågor som hur kurser är disponerade vad gäller föreläsningar, seminarier och tentamina samt mer övergripande frågor som förhållandet mellan antalet studieplatser på olika

nivåer, jämställdhet, arbetsmiljö, studiefinansiering och möjligheter till arbete efter slutförd utbildning.¹ Vid många institutioner är ämnesrådet engagerat i kursutvärderingsfrågor, och i vissa fall är det ämnesrådet som helt står för denna del av utvärderingen.²

Doktorandråd

Doktorandråden för doktorandernas talan i skilda sammanhang och är sammanslutningar av doktorander vid institutionerna. Doktorandråden är också studentkårsorgan men deras situation skiljer sig något från ämnesråden genom att doktoranderna i många fall är anställda vid institutionen och har sin arbetsplats där.³ De är både studerande och anställda, vilket kan ha både för- och nackdelar. Institutionernas erfarenheter visar att det inte finns samma behov av formalisering av doktorandråden som av ämnesråden.⁴

Doktorandråden arbetar med frågor rörande kvaliteten i forskarutbildningen, allt från doktoranders rättigheter eller skyldigheter att undervisa och vilka krav man kan ställa på handledare, till finansiering och kursutbud.

Representation

Studenterna har rätt till representation i beslutande organ,⁵ men vid vissa institutioner är det svårt att rekrytera studentrepresentanter till institutionsstyrelsen bland annat för att det saknas ämnesråd. Många institutioner ser detta som ett problem som är sammankopplat med den bristande kontinuitet som ibland råder inom ämnesråden. Studentkåren har tillsammans med institutionerna ansvaret att vidta åtgärder för att det etableras ämnesråd på institutionen.

För ett reellt studentinflytande krävs att studenterna inte bara är representerade i beslutande organ, utan också i beredande organ och utskott. Vid

¹ Se mäldokument för studentinflytande s 5

² Som fallet är t ex vid juridiska institutionen

³ Genom den reform av forskarutbildningen som trädde i kraft den 1 april 1998 kommer de flesta doktorander att inneha utbildningsbidrag eller doktorandtjänst.

⁴ Denna slutsats har dragits vid t ex institutionen för astronomi.

⁵ Högskolelagen 2 kap 4-5 §§

flera fakulteter och institutioner är också studenterna representerade i de beredande organ och grupper som tillsätts för särskilda frågor.

Vid en fakultet bjuds studenterna in till de institutionskonferenser och studierektorskonferenser som anordnas av fakulteten.⁶

Institutionernas ansvar

Ämnes- och doktorandrådets kontinuitet

En viktig del av institutionernas ansvar är att hjälpa ämnesråden med kontinuiteten i verksamheten. ”Det är ett gemensamt intresse och ansvar för institutionerna och studentkåren att ett fungerande studentinflytande existerar vid Stockholms universitet.”⁷

För att hjälpa studenterna med detta medverkar en institution aktivt vid ämnesrådsvalet. Detta sker genom att två representanter väljs i varje undervisningsgrupp senast under terminens andra vecka. Studierektor, som är ämnets kontaktperson, kallar representanterna till ett första möte, där tidigare medlemmar i ämnesrådets och/eller ämnesföreningens styrelse informerar om verksamheten, ibland biträdd av en representant för studentkåren.⁸

Ett förslag till hur ett val av ledamöter kan gå till och hur institutionen kan hjälpa till med detta finns också i måldokumentet för studentinflytande.

”Vid ett gruppundervisningstillfälle informerar läraren kort studenterna om vikten av studentdemokrati och studentinflytande samt förklarar hur studentrepresentanterna skall väljas. Ämnesrådet medverkar om möjligt i presentationen. Valet förrättas vid ett gruppundervisningstillfälle eftersom det är mindre lämpligt att genomföra ett val på en föreläsning. En student i gruppen utses till valförrättare. Läraren lämnar lokalen och ger studenterna ca 15 minuter att genomföra valet. Hur många studenter som skall väljas är avhängigt institutionens och kurs-

⁶ Humanistiska fakulteten

⁷ Måldokument för studentinflytande s 5

⁸ Institutionen för franska och italienska

ens storlek samt intresset från studenterna. En student från varje grupp eller två studenter från varje kurs torde dock vara ett minimum. Studentrepresentanterna får skriftlig information från studentkåren om vad åtagandet innebär. Efter valet tar studenterna över ansvaret för rådets fortlevnad. Rådet samlar sig snarast till möte.”⁹

Den bristande kontinuiteten ses av många institutioner som ett allvarligt problem, men även det faktum att studeranderepresentanter i undantagsfall mer för sin egen talan än studenternas i allmänhet är något som noterats.¹⁰

Kontaktperson

I den sammanfattning som finns i slutet på måldokument för studentinflytande sägs att det är institutionernas ansvar att utse en kontaktperson, prefekten eller den prefekten utser, för ämnesrådet.¹¹ Kontaktpersonen har bl a till uppgift att informera nya studentrepresentanter om institutionens verksamhet. Kontaktpersonen är också ofta den som har ansvar att meddela studentkåren om representanter uteblir från institutionsstyrelsemöten. Den enkät som Stockholms universitets studentkår sände ut till ämnesråden under våren 1997 visar dock att kontaktperson i många fall saknas.¹²

Information

I måldokumentet för studentinflytande sägs att ”det ligger i institutionens eget intresse att ämnesråden besitter kompetens i de frågor de förväntas vara delaktiga i. Icke fungerande eller dåligt insatta ämnesråd kan vålla problem för hela institutionen.”¹³ En fakultet har infört introduktionsdagar för de nya studeranderepresentanterna i nämnden. Tidigare hade man introduktion endast när stora

⁹ Måldokument för studentinflytande s 7

¹⁰ Problemet har funnits vid t ex nationalekonomiska institutionen.

¹¹ Måldokument för studentinflytande s 7

¹² pu-rapport nr 1997:6 s 22

¹³ Måldokument för studentinflytande s 6

delar av nämnden var ny, men nu sker introduktionen varje år. Studenterna blir därmed bättre insatta i fakultetens arbete.¹⁴

Stöd

”Den viktigaste förutsättningen för rådets verksamhet är att de känner stöd, respekt och intresse från institutionen. Studenter engagerar sig och lägger ner frivilligt arbete bara om arbetet verkligen äger betydelse och ger resultat.”¹⁵

Många institutioner ger stöd åt ämnesrådet i form av upplåtande av rum, kopieringsmöjligheter, tillgång till datorer, e-postadresser och i vissa fall också ett mer eller mindre omfattande direkt ekonomiskt bidrag till ämnesrådets verksamhet.¹⁶

Samverkan

Studentmedverkan och studentinflytande

Studentmedverkan och studentinflytande kan utvecklas på många sätt. En institution skriver att ”studerandemedverkan och -inflytande på alla nivåer handlar inte enbart om (kurs)utvärderingar. Istället bör man förutsättningslöst uppmärksamma med vilket innehåll och i vilka former studerandemedverkan överhuvudtaget kan utvecklas inom ramen för institutionens olika verksamhetsformer (kurser, seminarier, medverkan i forskningsprogram mm). Här bör den representativa studentdemokratin sättas i relation till sådan medverkan som tar i anspråk de studerandes egna erfarenheter som stoff och utgångspunkt i utbildningen på olika nivåer.”¹⁷

En annan institution skriver om studentmedverkan ”att en stor del av institutionens arbete riktas mot och motiveras av studenterna är inte detsamma som att dessa deltar i verksamheten. Visserligen har vi ett väl fungerande

¹⁴ Humanistiska fakulteten

¹⁵ Måldokument för studentinflytande s 6

¹⁶ T ex institutionen för tyska och nederländska och Företagsekonomiska institutionen ger bidrag till ämnesråden.

¹⁷ Pedagogiska institutionen

samarbete med ämnesråd och doktorandråd och självklart sitter studeranderepresentanter med i arbetsgrupper och jämställdhetskommittéer men studentmedverkan innebär också ett deltagande av en annan art. Det är en uppgift för alla på institutionen att under den kommande perioden finna en form för denna och kanske initiera ett nytt synsätt.”¹⁸

Daglig kontakt

Många institutioner framhåller det faktum att studenterna vistas på institutionen hela dagarna och genom detta har en daglig kontakt med lärare och institution. Studenterna är hela tiden med och kan påverka verksamheten. Detta gäller naturligtvis främst på undervisnings- och handledningstäta utbildningar.¹⁹

Vad beträffar doktoranderna så är dessa ofta anställda och har sin arbetsplats på institutionen, vilket underlättar kontakten med övriga anställda på institutionen.

Samverkan genom träffar

Vid en institution ska studierektor enligt planerna kalla ämnesrådet till samtal varje termin. Synpunkter som framkommit vid mötet skall meddelas övriga lärare vid påföljande lärarmöte.²⁰

Ett annat förslag är att informella träffar med studierektor tillsammans där undervisning diskuteras. Institutionen har också planer på att hålla korta informella träffar på institutionen med viss regelbundenhet för att undvika att studenterna känner sig anonyma.²¹

¹⁸ Litteraturvetenskapliga institutionen

¹⁹ Text utbildningen vid gi/ihr och laborationstäta utbildningar inom den matematisk-naturvetenskapliga fakulteten

²⁰ Konstvetenskapliga institutionen

²¹ Socialantropologiska institutionen

Återföring av studentsynpunkter

Vid vissa institutioner sker en kontinuerlig återföring av studentsynpunkter genom att prefekten har regelbundna möten eller arbetsluncher tillsammans med ämnesrådet.²²

Medverkan i förändringsarbete

En institution skriver att studenterna borde medverka i kvalitetsarbetet och ha inflytande på utbildningens innehåll och utformning i ett så tidigt skede som möjligt i sina studier, under utbildningens gång och efter genomgången utbildning. Man önskar också vid institutionen att studeranderepresentanterna skall medverka på de lärarmöten där kursplaner och litteratur uppdateras samt där man dryftar frågor om kursernas innehåll och utformning. Institutionen vill även att de studenter som tidigare genomgått kurserna skall bidra med sina intryck och kvaliteten i undervisningen.²³

En institution avser att uppmuntra studenterna att aktivt delta i genomförandet av åtgärderna i måldokumentet där så är möjligt. Studenterna bör t ex erbjudas att delta i utformningen av nya kurser och revideringen av befintliga kursplaner.²⁴

Vid en institution finns ett omfattande samarbete där varje delkurs samplaneras med studenterna så att deras synpunkter kan styra uppläggnings- och utformningen av undervisningen. Varje lärare skall vid första undervisnings-tillfället ge ett skriftligt förslag på kursöversikt och redogöra för arbetssätt och examinationsformer etc. Dessa aspekter skall utgöra utgångspunkten för den gemensamma planeringen av delkursen.²⁵

Vid en institution skriver man att kvalitetsprogrammet är utarbetat utifrån synpunkter inhämtade i kollegiet vid ett heldagssammanträde. En arbetsgrupp bestående av huvudlärarna inom grundutbildningen, studierektor samt en

²² T ex företagsekonomiska institutionen och institutionen för biologisk grundutbildning (big)

²³ Centrum för tvåspråkighetsforskning

²⁴ Institutionen för nordiska språk

²⁵ Centrum för tvåspråkighetsforskning

studeranderepresentant som i sin tur samrätt med ämnesrådet har utarbetat det.²⁶

Flera institutioner uttalar att de haft stor hjälp i kvalitetsarbetet av samarbetet med företrädare för nämnda studentorganisationer, medan andra tycker det varit svårt att motivera och engagera studenterna.

Nämnder eller råd för särskilda frågor

Vid en institution har man kursnämnder som gör utvärderingar. I dessa ingår lärare, studenter och studievägledare.²⁷ En institution har också temadagar med studenter och lärare där kursernas uppläggning och innehåll diskuteras.²⁸ vid institutionen för data och systemvetenskap finns en samrådsgrupp som t ex arbetat med utformning och utvärdering av dsv-linjen. Gruppen är ett informellt diskussionsforum för stora och små frågor som initieras av studerande eller av institutionen. i gruppen ingår ämnesrådet och ordförande i kärnföreningens olika sektioner. från institutionen ingår prefekt, stf prefekt, studierektorer, chefsadministratör, studievägledare och administratörer på studerandee Expeditionen. Gruppen träffas vid behov, dock minst 4 gånger per år.²⁹

En annan institution har vid sidan av annan samverkan även speciella råd med ledamöter från studentkåren och personalen. Dessa råd bevakar särskilt t ex it-frågor och biblioteksfrågor.³⁰

Kursutvärderingar

Utvärdering som ett inslag i grundutbildningen

Enligt måldokumentet för kvalitet i grundutbildningen skall arbetet med utvärdering på institutions- och nämndnivåerna utformas så att det utgör ett normalt inslag i verksamheten. Gemensamma utvärderingsinsatser är grunden i arbetet,

²⁶ Engelska institutionen

²⁷ Institutionen för numerisk analys och datalogi (nada)

²⁸ Institutionen för medicinsk strålningsfysik

²⁹ Institutionen för data och systemvetenskap

³⁰ Institutionen för socialt arbete – socialhögskolan

men studenternas egna utvärderingar bör stödjas för att garantera att studentperspektivet får utrymme. För att lärare och studenter skall känna sig motiverade att delta i de olika utvärderingarna är det betydelsefullt att stor vikt läggs vid resultaten av dessa. De bör när det är befogat leda till förändringar som tydligt redovisas.³¹

Skriftliga kursutvärderingar

Vid de flesta institutioner tas studenternas synpunkter på utbildningen till vara genom kursutvärderingar. Dessa sker ofta i form av skriftliga enkäter som efterfrågar vad kursdeltagarna tyckt om kursinnehåll, kursuppläggning, tentamina, kurslitteratur, undervisning och liknande.

Vid många institutioner sker denna skriftliga utvärdering med hjälp av en fastställd blankett som är lika varje termin. Detta underlättar en kontinuerligt uppföljning av resultaten. En annan form av utvärdering används vid en institution. varje delkurs utvärderas genom att studenterna på ett blankt papper får skriva ned positiva och negativa omdömen om kursen. eventuellt kan läraren ge några ledfrågor om sådant denne skulle vilja ha synpunkter på. Vid slutet av varje hel studiekurs görs sedan en utvärdering på fastställd blankett.³² Från kursutvärderingar kan graden av måluppfyllelse för olika kurser, kopplingen mellan grundkurs och påbyggnadskurser samt kopplingen mellan olika kurser bedömas.

Institutioner har prövat att göra skriftliga kursutvärderingar obligatoriska på alla kurser. För att få studenterna att fylla i utvärderingarna har några institutioner prövat att detta görs på lektionstid.³³ Vid en institution ska kursutvärderingarna lämnas in i samband med en schemalagd genomgång av tentamen, detta för att öka antalet inlämnade kursutvärderingar.³⁴

Vid en institution delas en enkät ut på samtliga kurser efter ungefär en månad. Enkäten innehåller frågor om bl a undervisning och service. Genom att

³¹ Se Måldokument för kvalitet i grundutbildningen s 6

³² Denna utvärderingsmodell används vid filosofiska institutionen.

³³ Bland annat avdelningen för idéhistoria vid litteraturvetenskapliga institutionen har detta som rekommendation.

³⁴ Detta har prövats vid t ex institutionen för neurokemi och neurotoxikologi

genomföra utvärderingen så tidigt under kursen anser institutionen att undervisningen blir bättre och att studenterna tydligare kan se att de kan påverka sin egen studiesituation.³⁵

Erfarenheten av kursutvärderingar är mycket olika på de olika institutionerna. En institution skriver att "skriftliga kursvärderingar är svåra att genomföra och tolka vilket ofta framhållits i samband med andra utvärderingar. Försök har gjorts med obligatoriskt inlämnande av kursvärderingar men det medför ofta att blanketterna fylls i oengagerat och bristfälligt. Diskussioner mellan studierektor, studenter och lärare är av betydligt större värde."³⁶

En annan institution skriver i stället att de har "nästan bara positiva erfarenheter av att ha kursvärderingar på alla nivåer inom utbildningen. Det ligger i studenternas eget intresse att kunna påverka sina framtida studier och många framför också sina synpunkter. [...] Det är viktigt att samtliga kursledare får ta del av alla kursvärderingar vilket görs på våra kursrådsmöten."³⁷

Muntliga kursutvärderingar

En institution skriver att man hellre vill satsa på informella, muntliga utvärderingar i diskussioner mellan lärare och studenter än skriftliga kursutvärderingar.³⁸ En annan institution vill också engagera studenterna i olika former av utvärderingsarbete. Detta gäller inte bara den vanliga kursutvärderingen utan också mer omfattande utvärdering av utbildningar och måldokument.³⁹

Muntlig utvärdering kan ske i diskussionsform tillsammans med läraren. Sådana diskussioner förekommer ofta i samband med undervisning i mindre grupper såsom laborationer och gruppundervisning.⁴⁰ De muntliga utvärderingarna sker i vissa fall som regelbundna utbyten i undervisningen med i vissa fall någon form av uppföljning hos studierektor och/eller prefekten, eller genom

³⁵ Matematiska institutionen

³⁶ Meteorologiska institutionen

³⁷ Institutionen för medicinsk näringslära

³⁸ Text socialantropologiska institutionen

³⁹ Institutionen för nordiska språk

⁴⁰ Institutionen för numerisk analys och datalogi (nada)

förmedling av ämnesrådet. Vid vissa institutioner anordnas ett möte tillsammans med studenterna och studierektor, där hela kursen utvärderas.

Många institutioner har redovisat den erfarenheten att de får ut mer av muntliga utvärderingar än skriftliga. En direkt och nära kontakt mellan studenter och lärare/institutionsledning är ett viktigt "inofficiellt" utvärderingsinstrument.⁴¹

Vid några institutioner görs, förutom utvärdering av varje kursavsnitt, också en mer omfattande utvärdering av längre avsnitt och hela utbildningar.⁴²

Uppföljning

I många fall är det studievägledaren eller studierektor som gör en sammanställning av resultaten från utvärderingarna. I vissa fall lämnar också läraren en kursrapport i slutet på kursen.⁴³ När ämnesrådet själv står för utvärderingen är det ofta ämnesrådet som också gör sammanställningen av enkäterna.

Resultaten från kursutvärderingarna redovisas i vissa fall för prefekten och övriga lärare. Vid några institutioner rapporteras resultaten också till institutionsstyrelsen.⁴⁴ Sammanställningar av kursutvärderingar utgör underlag för diskussioner om eventuella förändringar i kursen.

Vid en institution finns också kursnämnder som också gör utvärderingar och uppföljningar. I dessa ingår lärare, studenter och studievägledare.⁴⁵

Återkoppling

Svårigheterna att få studenterna att känna att deras åsikter tas till vara är ett problem som vissa institutioner tar upp. Någon påpekar att de kontakter som finns med studenterna i undervisningssituationen och vid informella

⁴¹ Institutionen för orientaliska språk

⁴² T ex vid institutionen för neurokemi och neurotoxikologi och vid institutionen för biologisk grundutbildning (big).

⁴³ Institutionen för numerisk analys och datalogi (nada) har en formaliserad kursrapport som skall lämnas in efter varje avslutad kurs.

⁴⁴ T ex vid institutionen för neurokemi och neurotoxikologi och big

⁴⁵ Institutionen för numerisk analys och datalogi (nada)

diskussioner fungerar som en form av återkoppling.⁴⁶ Vid en annan institution finns ett förslag på hur man skall förbättra återkopplingen genom att "informationsglappet" skall åtgärdas bl a genom att studievägledaren, förslagsvis redan på uppsprogsdagen då de studenter som går vidare i sina studier är samlade, informerar om vidtagna åtgärder med speciell relevans för studenterna i kvalitetsutvecklingsarbetet.⁴⁷

Vid en institution konstaterar man att mindre förändringar, som ju oftast görs på basis av studenternas kursutvärderingar, genomförs utan någon förnyad studentkontakt, men att vid större förändringar dessa förslag prövas mot studenterna. Ofta sker detta med en studentgrupp som är insatt i kursens tidigare utformning.⁴⁸

⁴⁶ Institutionen för orientaliska språk

⁴⁷ Filmvetenskapliga institutionen

⁴⁸ Naturgeografiska institutionen

Studiestarten

Kommentar

I motsats till studentmedverkan är rekrytering, antagning och mottagning av studenter områden som givits stor uppmärksamhet i institutionernas program för kvalitetsarbetet och rapporter. Omfattande åtgärder har vidtagits för att förbättra rekrytering och antagning till universitetet. Mottagandet av nya studenter och den service dessa får under studietiden är också områden som behandlats.

Rekryteringen av studenter sker främst i gymnasieskolorna. Flera institutioner distribuerar eget informationsmaterial, som riktas till såväl skolornas elever som deras rektorer, ämnesansvariga lärare och syokonsulenter. Materialet kompletteras ibland med informationsmöten, föreläsningar, ”provlektioner” och laborationer antingen vid respektive gymnasium eller på institutionen ifråga, dit gymnasieelever och -lärare inbjudits.

Universitetets studenter består dock till stor del av så kallade icke traditionella studenter, det vill säga studenter som antingen är över 25 år när de påbörjar universitetsstudier, eller har gjort ett längre uppehåll i studierna eller är deltidsstuderande (scb:s definition). Fokuseringen på potentiella studenter i gymnasieskolan kan därför behöva kompletteras med information till andra grupper, till exempel genom annonser i dagspressen och via hemsida på Internet. Några institutioner utnyttjar redan denna möjlighet.

Antagning på institutionerna sker givetvis i enlighet med stipulerade behörighets- och antagningsregler. Därutöver har man experimenterat med antagningsprov, intervjuer etc, experiment som delvis avstannat på grund av de nya regler som infördes 1997 och som innebär att antagningsprov för antagning till grundnivå endast är tillåtet inom vissa yrkesinriktade och konstnärliga utbildningar.

Hur man mottar de studenter som antagits varierar. På flera håll sänder man ut introduktionsbrev eller tillhandahåller informationsbroschyr, man ger introduktionsföreläsningar och har introduktionsdagar eller -veckor, under vilka man informerar om dels praktiska förhållanden på institutionen (lokaler, öppet-hållanden, mottagningstider etc) dels utbildningens mål och struktur, dels ämnets historik, teoretiska grundval och forskningspotential. I introduktionen

ingår ibland en visning av biblioteket. Introduktionens omfattning och innehåll varierar dock kraftigt mellan institutionerna med tanke på institutionernas resurser och ämnens olika art.

Inte så få institutioner ordnar tillsammans med ämnesrådet informella introduktionskvällar och på några håll förser man de nyantagna studenterna med faddrar, vilka kan men inte behöver vara medlemmar i ämnesrådet. Det sägs dock ingenting om den postseminarieverksamhet som i flera fall finns och som ger studenter möjlighet att träffa forskare och lärare på ett annat sätt än i undervisningslokalen.

Institutionsrapporterna framhåller vidare studievägledningens och studentexpeditionens avgörande betydelse för hur den nyantagna upplever sitt första möte med universitetet och redovisar olika åtgärder som vidtagits eller planeras att vidtas: man höjer kompetensen hos ta-personalen, inför generösare öppettider på expeditionen och gemensamma mottagningstider för lärarna, ökar studievägledarens tillgänglighet och ser över rutiner och regelverk.

De sociala aktiviteterna på universitetet är det studentkåren och ämnesföreningarna som främst står för. Institutionerna kunde eventuellt underlätta detta arbete och finna former för möten mellan lärare och studenter. Här utgör lokaliteterna ett hinder men nämnas bör att flera institutioner anordnar institutionsfester.

De områden som här fokuserats, rekrytering, antagning och mottagande, förefaller att ha institutionernas uppmärksamhet. Inom dessa kan man redovisa en mängd åtgärder och ge uppslag att vidarebefordra över institutionsgränserna. Att man tillmäter mottagandet stor vikt och arbetar på att förbättra detta kan vara en frukt av pu-enhetens information och kursverksamhet. Men vi måste ha i åtanke att en utvidgad service kostar och att ett tillskott på ett håll (t ex en förstärkning av expeditionspersonalen) innebär reducering på ett annat (t ex undervisningen). Alla åtgärder är dock inte resurskrävande och vissa kostnadskrävande förbättringar förräntar sig med tiden.

Även om institutionerna vidtagit en mängd åtgärder kan mer göras. Den vackra summan förräder inte bristerna hos en enskild institution. Man skulle kunna diskutera att upprätta vissa minimikrav, som institutionerna har att uppfylla; det kan gälla introduktionsdag, expeditionens öppettider, telefonsvarare och dylikt. En introduktionskurs gemensam för flera ämnen kunde vara

ett sätt att både standardisera och nedbringa kostnaderna för introduktionen. Historisk-filosofiska sektionen arbetar för närvarande på ett sådant förslag. Institutionernas tillkortakommanden när det gäller den sociala miljön kan delvis skyllas på bristen på och kostnaden för lokaler. En lösning på problemet borde gå att hitta.

Inledning

För att goda resultat skall kunna uppnås i grundutbildningen är det viktigt att de studenter som antas är väl lämpade för studierna. Det spelar också roll att de blir väl mottagna vid institutionen, att de får god service under studietiden, att institutionens personal är tillgänglig, att rutiner är enhetliga och tydliga samt mycket annat.

Denna del av skriftserien är tänkt att visa på åtgärder som vidtagits vid institutionerna för att förbättra förutsättningarna till en god studiemiljö. Den behandlar administration och ramen för studierna, medan åtgärder för att förbättra innehållet i undervisningen och pedagogisk utveckling inte tas upp till behandling. Redogörelsen är gjord efter en tänkt tidsaxel med utgångspunkt i rekryteringen av studenterna och med avslutning i regler kring examination. Redogörelsen visar hur institutioner gått till väga för att förbättra studiemiljön.

Institutionerna har olika förutsättningar i sitt kvalitetsarbete. Det är till exempel stor skillnad mellan vilka åtgärder som är nödvändiga att vidta för en stor institution som för en mindre, för att studenterna skall känna sig som en viktig del av verksamheten. Stora olikheter kan också bero på vilken slags undervisning som bedrivs; om grundutbildningen sker i form av enstaka kurser eller som en utbildningslinje. Viss hänsyn har tagits till sådana skillnader i följande redogörelse, men många av de åtgärder som redovisas är generella och kan vidtas av institutioner med olika förutsättningar.

Rekrytering och antagning

Syftet med information och rekrytering

“Väl förberedda studenter är en viktig förutsättning för att studierna skall bli meningsfulla. Studenternas förväntningar på universitetsutbildningen måste stämma överens med den kunskaps- och forsknings-tradition som kommer att möta dem redan från första dagen. Därför är den information som ges till de blivande studenterna redan innan de kommer till universitetet mycket betydelsefull. Det måste klart

framgå att universitetsstudierna utgör en allmän grund för yrkeslivet. De ger studenten en teoretisk kunskapsbas och en förmåga att själv inhämta och värdera ytterligare kunskap. Den egentliga yrkeskunskapen får form först när studenten kommer ut i arbetslivet. Det bör också framgå att lärarens uppgift är att vara vägledande, stödjande och förklarande men att studenten själv i hög grad har ansvaret för kunskapssökande och inläring.⁴⁹

För att universitetsstudier skall kunna bli framgångsrika och meningsfulla bör alltså studenterna från början vara medvetna om vad studierna kommer att innebära. Studenterna måste förberedas på att de har ett stort ansvar för sina egna studier. Informationen som lämnas till presumtiva studenter bör tala om vilka krav man faktiskt ställer på studenterna, och vilken tidsinsats studierna kommer att kräva av de studerande. En institution har planer på att tillsammans med universitetets centrala organ informera gymnasieskolan bättre om vad som krävs för att bedriva framgångsrika universitetsstudier.⁵⁰

Det är dock inte bara viktigt att de studenter som kommer till universitetet känner till de krav som ställs, det är också nödvändigt att universitetet får studenter som har rätt förutsättningar för studierna.

Centrala insatser där institutioner kan delta

Varje år distribueras skriftligt informationsmaterial i form av kurskatalogen till alla gymnasieelever i regionen. Kurskatalogen ger en redogörelse av vilka utbildningsmöjligheter Stockholms universitet har att erbjuda. Utbildningskatalogen kan också nås via universitetets hemsida.

Varje år anordnar universitetet centralt också öppet-husdagar i februari för alla gymnasiestudenter i regionen.⁵¹ Vid dessa deltar de flesta institutioner vid universitetet. Information om dessa dagar skickas till alla rektorer för gymnasieskolorna i regionen. För öppet-husdagar och informationsmaterial finns en referensgrupp sammansatt av institutionsföreträdare.

⁴⁹ Kvalitet i grundutbildningen s 4

⁵⁰ Institutionen för franska och Italienska

⁵¹ Ansvar för dessa ha studentbyrån vid centrala förvaltningen

Studentbyrån vid centrala förvaltningen utbildar också studentinforma-
törer som informerar gymnasiestudenter om vad universitetsstudier innebär.
Projektet har varit mycket uppskattat av alla.

Universitetet medverkar också vid mässor rörande utbildning. Dessa
mässor kan utgöra en rekryteringsbas och kan utnyttjas även av fakulteter och
institutioner.⁵²

Institutioners insatser

Vissa institutioner har framställt eget skriftligt informationsmaterial som distri-
buerats till utvalda gymnasieskolor. En institution har även använt annonser i
tidningar och radio för att informera och rekrytera.⁵³ Erfarenheten är dock att
skriftligt informationsmaterial gärna drunknar i mängden av annat material.
Om rekryteringen skall bli effektiv måste det skriftliga materialet kompletteras
med andra insatser.

Inom ett ämne har man satt igång med att ge direktinformation till tredje
årskursens gymnasister från Stockholmskolor genom ett informationsmöte på
institutionen varje år.⁵⁴

Ett annat sätt att förbättra informationsspridningen till gymnasiestudenter
som prövats är besök på skolor i regionen. Dessa besök kan ha formen av rena
informationsträffar då en redogörelse lämnas för vad universitetsstudierna går
ut på i allmänhet och vad institutionens verksamhet innebär i synnerhet. Besök-
en kan också ges formen av gästföreläsningar i gymnasieskolor, eller genom att
universitetslärare undervisar på gymnasiet och samtidigt för ut information om
universitetet. Som exempel kan nämnas filmvetenskapliga institutionen som
ibland medverkar som föreläsare på "svensktimmar" eller då gymnasieklasser
besöker filmhuset.

Även studerande besöker skolor för att mer direkt informera och svara på
frågor.⁵⁵ Att göra besök på skolor är tids och resurskrävande och det är främst
institutionerna inom den matematisk-naturvetenskapliga fakulteten, men även

⁵² T ex brukar universitetet medverka vid sacco-mässan

⁵³ Finska institutionen

⁵⁴ Institutionen för franska och italienska

⁵⁵ Institutionen för data och systemvetenskap

andra institutioner⁵⁶, som har varit ute och presenterat sin verksamhet. det har visat sig att ju mer specialiserade förkunskaper en utbildning kräver desto mer intressant blir de med en riktad rekrytering.

En ytterligare möjlighet att föra ut information till gymnasiestuderande är olika former av samarbete med gymnasieskolor i regionen, där klasser kommer till universitetsinstitutioner för att genomföra t ex laborationer.⁵⁷ Gymnasisterna får genom dessa besök en möjlighet att på nära håll se hur universitetet fungerar och mötet mellan universitetet och gymnasieklasserna fyller en roll som rekryteringsbas. För att föra ut budskap om nya studievägar och utbildningar har information lämnats till syokonsulenterna i länet.⁵⁸ Vissa institutioner har också träffar med gymnasielärare i länet där de informerar om universitetsstudierna.⁵⁹

Ett nytt sätt att informera som används och förmodligen kommer att bli allt vanligare är att förmedla information till presumtiva studenter genom att använda Internet. Institutionernas hemsidor används för att ge information om vad studier vid universitetet innebär och vilka olika alternativa vägar som finns. Information om hur studierna är uppbyggda, vilka krav man ställer på studenterna, vilken forskning som bedrivs inom institutionen samt annan viktig information läggs ut på hemsidan.⁶⁰

Antagningsprov och intervjuer

För att få de mest lämpade studenterna till utbildningen har bland annat antagningsprov prövats som metod för urvalet. Spanska och portugisiska institutionen har i samarbete med spanska av delningen vid romanska institutionen i Göteborg ett projekt som finansierats av Höskoleverket, där bland annat en

⁵⁶ T ex engelska institutionen

⁵⁷ Flera institutioner inom matematisk-naturvetenskapliga fakulteten tar emot studenter på detta sätt. Även kulturgeografiska institutionen vid den samhällsvetenskapliga fakulteten genomför exkursioner med gymnasister

⁵⁸ T ex institutionen för nordiska språk

⁵⁹ Institutionen för teatervetenskap

⁶⁰ Engelska institutionen och filmvetenskapliga institutionen

undersökning av samband mellan olika testtyper och studieframgångar samt utveckling av samarbetsformer med gymnasiet skall göras.

Även intervjuer har använts som komplement till andra urvalsmetoder.⁶¹ Vid institutionen för journalistik, medier och kommunikation sker antagningen med enkombination av högskoleprov och ett eget inträdesprov främst inriktat på skrivande. Institutionens förhoppning är att antagningen skall leda till bättre motiverade studenter och att nivån i utbildningen kan höjas. För antagning till utbildning som vänder sig till nybörjare är det dock från och med hösten 1997 endast möjligt att använda intervjuer eller andra särskilda prov för antagning till yrkesinriktade utbildningar, där krav ställs på vissa personliga egenskaper eller särskild kompetens, eller till konstnärliga utbildningar. De institutioner som tidigare prövat intervjuantagning, men som inte kan fortsätta med detta, skall dock följa upp resultaten för denna grupp noggrant.⁶²

Mottagande och introduktion

Syfte med att förbättra mottagningen

”Lika viktigt som att de blivande studenterna redan i förväg försöker sätta sig in i vad universitetsstudierna kommer att innebära är att de får ett gott mottagande vid det första mötet med universitetet.”⁶³

Det är viktigt att studenterna känner sig välkomna på institutionen och att de tidigt får en inblick i den forskningskultur och tradition som finns. Åtgärder för att förbättra mottagandet av nya studenter kan innebära förbättrade förutsättningar för studierna och därmed kan det indirekt förbättra genomströmningen.

⁶¹ Institutionen för biologisk grundutbildning (big), institutionen för journalistik, medier och kommunikation (jmk) och Psykologiska institutionen

⁶² Detta gäller t ex institutionen för biologisk grundutbildning (big)

⁶³ Kvalitet i grundutbildningen s 5

Olika förutsättningar

Institutionens storlek avgör delvis vilka åtgärder som blir nödvändiga att vidta för att studenterna skall känna sig hemma på institutionen. En liten institution torde lättare kunna skapa gemenskap än en stor. För de större institutionerna är det kanske än viktigare att vidta åtgärder för att studenterna skall känna sig välkomna. Det finns dock många åtgärder som är generella och som torde kunna användas av flertalet institutioner.

Introduktionsbrev

Flera institutioner skickar ut introduktionsbrev till de nyantagna studenterna. Detta kan innehålla upplysningar om studiernas uppläggning, schema, litteratur mm.⁶⁴ I vissa fall informeras också om möjlighet att repetera delar av gymnasiekurserna.⁶⁵

Introduktionsföreläsning

Mottagandet sker i de flesta fall genom en introduktionsföreläsning eller informationsdag, med information om kursens innehåll och om administrativa rutiner. I många fall innehåller den också forskningsinformation, där studenterna får en inblick i den forskning som bedrivs vid institutionen samt vilken forskningstradition som råder. Ju mer studenterna vet om den forskning som bedrivs vid institutionen, desto större förståelse och känsla av delaktighet har studenterna.

En institution skriver att introduktionen också innehåller en presentation av institutionens personal.⁶⁶ För en liten institution är detta möjligt att genomföra, medan det för en stor institution knappast är genomförbart.

⁶⁴ Institutionen för lingvistik, som bland annat informerar om lämplig litteratur att repetera och/eller starta med innan den reguljära undervisningen börjar, antikens kultur och samhällsliv, teatervetenskap med flera.

⁶⁵ Franska och italienska ger studenterna möjlighet att repetera stora delar av gymnasiekurserna med hjälp av datorprogram i fransk och italiensk grammatik och vokabulär. I sommaruniversitetets regi ges också en repetitionskurs i franska och en språk- och kulturorienterande kurs i italienska.

⁶⁶ Institutionen för strålningsbiologi

Studenterna får dock ofta träffa de personer som de kommer att ha mest kontakt med, t ex studierektor och studievägledare.

Vid en institution ansåg institutionen att studenterna betedde sig alltför ”skolmässiga” och hade svårt att uppfatta relevanta frågeställningar och att förhålla sig kritiskt till materialet. Institutionen lade till den sedvanliga ämnesintroduktionen en punkt om studenternas eget ansvar och målet med utbildningen i stort.⁶⁷

Vid introduktionsföreläsningen lämnas också i många fall information om vilka de viktigaste universitetsorganen är, hur man söker studiestöd, information om studentkårens verksamhet och institutionens ämnesråds verksamhet. En institution redovisar institutionens jämställdhetsarbete, med kommentarer kring den jämställdhetsplan som finns.⁶⁸ Vissa institutioner delar ut jämställdhetsplan och eventuella mål för utbildningen till studenterna vid introduktionen.

Vid vissa institutioner sker introduktionen under flera dagar och i vissa fall någon eller fler veckor, då i samband med en introduktionskurs.⁶⁹

Kompletterande åtgärder

Som komplement till introduktionsföreläsningen har vissa andra åtgärder vidtagits. Detta har skett för att studenterna skall få kontakt med varandra, lära sig att hitta på universitetet och få en bättre bild av universitetets verksamhet.

Introduktionsföreläsningen kan kompletteras med en rundvandring på institutionen så att studenterna lär sig hitta den information de behöver och vet var studierektor och studievägledare samt studentexpedition finns.

Även en visning av biblioteket ingår i vissa fall, både av eventuellt institutionsbibliotek och av universitetsbiblioteket. Studenterna får också information om andra viktiga lokaler, t ex var föreläsningssalar och gruppundervisningsrum finns.

⁶⁷ Institutionen för antikens kultur och samhällsliv

⁶⁸ Historiska institutionen

⁶⁹ T ex institutionen för biologisk grundutbildning (big), kemiinstitutionerna, institutionen för medicinsk näringslära, geologiska institutionen, Juridiska institutionen pedagogiska institutionen, institutionen för lingvistik.

Vid några institutioner delas studenterna in i grupper redan vid introduktionen, där dessa grupper sedan skall utgöra laborations- eller gruppundervisningsgrupper.⁷⁰ Även om sådan undervisning inte börjar förrän senare under kursen, kan det vara bra för studenterna att lära känna sin grupp redan från början.

För att förbättra introduktionen och också underlätta arbetet har flera institutioner utvecklat ett samarbete med ämnesrådet. Medlemmarna kan fungera som faddrar för de nya studenterna⁷¹ och ämnesråd anordnar också introduktionskvällar där både nya studenter, lärare och annan personal deltar.⁷² Vissa institutioner ger också viss ekonomisk ersättning till ämnesrådet för dess medverkan i institutionens arbete med mottagande av studenter.⁷³

Diagnostiska prov

Flera institutioner tillämpar diagnostiska prov som en del av introduktionen av de nya studenterna. Provet är ämnat att avläsa vilken nivå studenterna befinner sig på vid antagningen, detta dels för att studenterna skall kunna veta hur mycket som kommer att krävas av dem under studierna, dels för att institutionen skall kunna avråda studenter som visat sig inte inneha de kvalifikationer som krävs för att klara studierna.⁷⁴

⁷⁰ T ex vid juridiska institutionen, kulturvetarlinjen och kemiinstitutionerna

⁷¹ Som t ex vid institutionen för franska och italienska och institutionen för spanska och portugisiska

⁷² T ex litteraturvetenskapliga institutionen och institutionen för klassiska språk

⁷³ Flera institutioner ger mindre bidrag eller upplåter rum, datorer mm, medan t ex företagsekonomiska institutionen ger ett större bidrag varje år.

⁷⁴ Bland annat engelska institutionen, musikvetenskapliga institutionen och institutionen för spanska och portugisiska tillämpar diagnostiska prov.

Service

Studentexpeditionen

Studentexpeditionen är för många studenter den viktigaste kontaktpunkten vid institutionen. Den är också vid många institutioner hårt belastad under registreringsperioden de första veckorna på varje termin.

För att tillgodose de krav som studenterna kan ställa har institutioner försökt inrätta flexibla öppettider.⁷⁵ Man har också försökt att höja kompetensen på de som arbetar i studentexpeditionen så att expeditionen delvis kan ha en studievägläsningsfunktion.

Mottagningstider

En annan åtgärd som vidtagits för att öka tillgängligheten är införandet av fasta mottagningstider för dem som arbetar på institutionen. En institution har också gemensamma mottagningstider för alla som är verksamma där.⁷⁶ En sådan åtgärd underlättar också för studentexpeditionen som då direkt kan hänvisa till den person en fråga berör.

Kursadministration

Många enkla åtgärder har vidtagits för att förbättra kursadministrationen. Bland annat har framförhållningen ökat så att studenterna får schema och litteraturlista i god tid inför kursstart. Fasta rutiner har lagts upp t ex för hur kurser skall planeras, när information skall gå ut till studenterna och hur examination skall genomföras. Enhetliga rutiner gör också att det är lättare att hitta en ersättare om någon skulle vara borta under en intensiv period.

Vissa institutioner har också försökt höja kompetensen hos dem som arbetar med kursadministration vid nyrekrytering. Andra har haft internutbildningar i det ämne institutionen arbetar med för att den administrativa personalen skall känna till basen för institutionens verksamhet.

⁷⁵ Institutionen för data och systemvetenskap

⁷⁶ Juridiska institutionen

En lathund har delats ut vid registrering eller kursstart för att entydiga regler skall gälla vad gäller examination, tidsanvisningar för inlämning och rättning av hemuppgifter och uppsatser etc.⁷⁷

Utrustning och material

Flera institutioner har installerat datorsalar för studenterna.⁷⁸ Andra har gjort några av institutionens datorer tillgängliga för t ex internetsökning eller litteratursökning i databaser. Tillgång till kopiatorer finns vid flera institutioner.

Vid en institution har man inrett ett rum där material som licentiatavhandlingar, doktorsavhandlingar och studentuppsatser som producerats vid institutionen står till studenternas förfogande. Studenterna får också hjälp med litteratursökning och ämnesinringning vid bestämda mottagningstider av institutionens samtliga lärare.⁷⁹

Studievägledning

Studievägledningens syfte

”Studievägledning är en professionell verksamhet som bedrivs i syfte att hjälpa människor att få ett så fullgott underlag som möjligt vad avser beslut om studier och arbete på både kort och lång sikt.

Studievägledning innebär ett mänskligt möte där vägledaren aktivt bidrar till att den sökande kan fatta välgrundade beslut och därigenom hantera och lösa sådana problem som har med studie- och yrkesval att göra. Därför kan inte studievägledning ersättas av information, även om studievägledning ofta innebär att informera och tillhandahålla upplysningar av olika slag.”⁸⁰

⁷⁷ Centrum för kvinnoforskning

⁷⁸ Bland annat juridiska institutionen och företagsekonomiska institutionen

⁷⁹ Religionshistoriska institutionen

⁸⁰ Måldokument för studievägledning s 1

En viktig del av den service institutionerna ger till sina studenter är adekvat studievägledning. Denna bygger på en personlig kontakt mellan studievägledare och student. Studievägledningen vid universitetet består av dels en central studievägledning, där bland annat stöd åt presumtiva studenter och omvärldskontakter är centrala uppgifter, dels en institutionsanknuten studievägledning där kommunikation med och stöd till egna studenter är viktiga verksamheter.

Vid en institution finns en studievägledare tillgänglig för studenterna nästan hela dagarna. Alla studenter har rätt till ett timslångt planeringssamtal med studievägledaren inför val av inriktning av sina studier.⁸¹

Uppföljning av studieresultat

Studievägledaren har vid många institutioner ett ökat ansvar för att följa upp studieresultat och ge stöd.⁸² En institution skriver att man också utvidgat ansvaret för studievägledare till att omfatta viss aktiv uppsökande verksamhet där studievägledaren tar kontakt med dem som släpar i sina studier. Svaga studenter erbjuds extra handledning, råd i studieteknik och enskilda samtal.⁸³

Tentamen

Tentamenstillfället

Examination är en form av myndighetsutövning vilket innebär att tydliga regler för hur examinationen skall gå till är nödvändiga. De regler för tentamensvakter som finns vid Stockholms universitet⁸⁴ bör delas ut till tentamensvakter och de lärare som examinerar. Många institutioner använder också studenter på högre nivå som tentamensvakter. Dessa är genom egna tentamina ofta välinformerade om vilka regler som gäller och hur rutiner fungerar.

⁸¹ Institutionen för biologisk grundutbildning (big)

⁸² T ex vid avdelningen för idéhistoria, institutionen för data och systemvetenskap och nationalekonomiska institutionen

⁸³ Avdelningen för idéhistoria vid litteraturvetenskapliga institutionen

⁸⁴ Rektorsbeslut 1994-04-14, Doss, 310, dnr 0727/94, reviderad 1995-08-31

Institutioner försöker också bli tydliga i sin information till studenterna beträffande vilka hjälpmedel som är tillåtna på tentamen, detta för att undvika missförstånd.

Skrivningsgenomgång

Som service till studenterna och också för att kunna följa upp tentamensresultat har många institutioner skrivningsgenomgång efter tentamen, som ibland är schemalagd. En institution har kombinerat muntlig genomgång med skriftliga kommentarer med goda resultat.⁸⁵

En annan form av genomgång som använts är personlig genomgång av tentamen. Detta fungerar av naturliga skäl endast i mindre grupper då inte så många studenter examinerats på en gång.

Ett annat sätt att ge respons på tentamen är skriftliga kommentarer. Fördelen med detta är att de skriftliga kommentarerna når alla studenter, vilket inte är fallet med en muntlig genomgång. De skriftliga kommentarerna kan kompletteras med en rätt till ett enskilt samtal med läraren för dem som önskar.⁸⁶

Skriftliga tentamenssvar

Som ett alternativ till skrivningsgenomgång har skriftliga tentamenssvar delats ut. Dessa delas i många fall ut ganska snart efter tentamen, så att studenterna i god tid kan se om de klarat tentamen eller behöver läsa till omtentamen. Detta fungerar dock främst vid tentamina med rena kunskapsfrågor.

⁸⁵ Etnologiska institutionen

⁸⁶ Etnologiska institutionen

Forskarutbildningen

Kommentar

Den 1 april 1998 trädde en genomgripande reform av forskarutbildningen i kraft. Den som antas till forskarutbildning skall ha finansiering för sina studier under hela studieperioden, i huvudsak anställning som doktorand. Forskarutbildningen skall genomföras på i princip fyra år. Lägsta tillåtna studietakt är 80 procent med anställning som doktorand eller med utbildningsbidrag och 50 procent med annan finansiering.

En individuell studieplan skall utarbetas av handledare och doktorand tillsammans, för att sedan fastställas av fakultetsnämnden. Studieplanen skall enligt högskoleförordningen innehålla uppgifter om bland annat studietakt, åtaganden som doktoranden har under utbildningstiden samt vad som i övrigt krävs för att utbildningen skall kunna bedrivas på ett effektivt sätt. Den individuella studieplanen skall följas upp av fakultetsnämnden minst en gång varje år. Den doktorand som väsentligt åsidosätter sina åtaganden enligt den individuella studieplanen kan fräntas handledningsresurser och andra resurser.

I institutionernas kvalitetsprogram och rapporter redovisas åtgärder som vidtagits för att förbättra forskarutbildningen före reformens genomförande. Institutionernas kvalitetsarbete har i många fall varit inriktat på åtgärder som nu påbjuds enligt förordningen men också sådana som blir svåra att genomföra på grund av denna.

Institutionernas rapporter varierar kraftigt när det gäller forskarutbildningen. Så har t ex institutioner inom den matematisk-naturvetenskapliga fakulteten gjort mycket för att utveckla forskarutbildningen. Bland annat har man sett över mottagandet och introduktionen av nya doktorander, förbättrat forskarmiljön samt reviderat kursernas innehåll och struktur. En fråga som tas upp på några håll och som är relevant i allra högsta grad även efter reformen är handledningen.

En god handledning är en väsentlig förutsättning för att kunna effektivisera forskarutbildningen och underlätta för doktoranderna att kunna slutföra projektet inom fyra års nettostudietid. Enligt en nyligen publicerad undersökning gjord av Sveriges universitets- och högskoleförbund (suhf) är mer än 40

procent av doktoranderna vid vissa fakulteter missnöjda med den handledning som ges. En del av missnöjet kan bero på missförstånd, personliga motsättningar etc, men det torde finnas ett stort utrymme för förändringar och förbättringar.Handledarrollen kan professionaliseras genom utbildning, tydligare krav och samarbete i handledargrupper. Flera institutioner har inrättat handledarkollegier där gemensamma problem och lösningar på dessa dryftas.

Utredningen visar också att en viktig del i handledningen är att handledarna hjälper till att begränsa avhandlingsarbetets omfattning. En väg att komma till rätta med en del av problemen med handledning är att göra den individuella studieplanen inte bara till ett kontrollinstrument, utan också till ett verktyg i forskarutbildningen. Ett stort ansvar för forskarutbildningen ligger på både handledare och doktorand. Den individuella studieplanen kan eventuellt förbättra kommunikationen mellan handledare och doktorand och fungera som ett stöd i arbetet.

Inledning

Forskarutbildningen har till viss del hamnat i skymundan i de senaste årens kvalitetsarbete, kanske dock inte lika mycket på Stockholms universitet som på många andra lärosäten. Fokuseringen för Högskoleverkets utvärdering av kvalitetsarbete har legat på grundutbildningen. Detta i linje med f d universitetskansler Stig Hagströms bild av att en sådan fokusering leder till en förbättrad forskarutbildning och forskning, genom att en forskningsanknytning av grundutbildningen får en större betydelse.

Forskarutbildningen är en viktig del av universitetets verksamhet. En fungerande forskarutbildning är grunden för en god rekrytering av forskare till institutionerna vid universitetet och grundutbildningens forskningsanknytning. Många institutioner har tagit upp planerade lösningar på problem inom forskarutbildningen i sina kvalitetsprogram.

Bland de problem som behandlas är bland annat den långsamma studietakten, dock främst inom de humanistiska, juridiska och samhällsvetenskapliga fakulteterna och det faktum att många aldrig någonsin blir klara med sina avhandlingar. delvis beror svårigheterna på omständigheter som ligger utanför institutionernas kontroll, men det finns också mycket som institutionerna kan påverka. Institutionerna har visat på många insatser som kan vidtas för att förbättra förutsättningarna för forskarutbildningen.

Som exempel på områden där åtgärder satts in kan nämnas t ex introduktionen av de forskarstuderande, förbättrad studiemiljö och forskning i lag, eller projekt. Doktorandernas situation är speciell genom att de är både studenter och forskare. Arbeten är också ofta ensamt. Dessa speciella förutsättningar för det viktiga för institutionerna att försöka rekrytera doktorander som man tror har de egenskaper som krävs för att klara studierna.

Väsentligt för utbildningen är också den handledning som ges. Många åtgärder kan vidtas för att underlätta och förbättra denna. Inom många institutioner har t ex handledarkollegier skapats, man har handledarutbildning och regelbundna handledarträffar.

Rekrytering och antagning

Rekrytering

Det traditionella sättet att få sökande till forskarutbildningen är genom att lämna information till studenterna på grundutbildningen om vad forskarutbildningen innebär och hur man söker till den. Antingen kan denna information lämnas i skriftlig form eller muntligt, exempelvis vid en föreläsning.

Ett sätt att genomföra en mer riktad rekrytering är att uppmana studenter som visar särskild förmåga att klara av en forskarutbildning att söka. Främst sker en sådan riktad rekrytering på c- och d-nivå, vid uppsatsskrivandet.

För att få fler kompetenta sökande till forskarutbildningen har en institution ökat det geografiska rekryteringsområdet. Detta genom att rikta sig till andra universitet i Sverige, men också genom att söka sig till universitet i Norden och internationellt.⁸⁷

Antagning

Många institutioner har höjt behörighetskraven för antagning till forskarutbildningen för att få studenter med bättre förutsättningar att klara studierna. Detta genom att i många fall kräva magisterexamen för att vara behörig att söka.⁸⁸

De formella meriterna kompletteras i vissa fall av en bedömning av den sökandes lämplighet för studierna genom t ex intervjuer eller lämplighetstest.

Ett system för antagning som prövats är att antagningen sker i två omgångar. Först sker en institutionsantagning, då en antagningskommitté på tre personer granskar ansökningarna till forskarutbildning. Efter en första grovsällning kallas en mindre del av de sökande till personliga intervjuer. Ett urval av dessa antas preliminärt. De har under ett år rätt till handledning och deltagande i kurser. Efter detta "provår" sker den definitiva fakultetsantagningen. Särskilt betydelsefull vid denna är doktorandens avhandlingsplan, men även annat som eventuella publicerade skrifter, annat skriftligt material samt tagna kurspoäng vägs in, liksom självfallet handledarens omdöme.⁸⁹

⁸⁷ Institutionen för astronomi

⁸⁸ T ex institutionen för franska och italienska

⁸⁹ Företagsekonomiska institutionen

Ett annat system för antagning som prövats är att antagning sker i institutionsstyrelsen efter att varje ärende har förbehandlats i en handledarnämnd, som består av de lärare vid institutionen som innehar docentkompetens eller fungerar som handledare för doktorander. Dessutom ingår representanter för de forskarstuderande vid institutionen. Vid handledarnämndens sammanträde presenterar den tilltänkte doktoranden tillsammans med handledaren en individuell studieplan som diskuteras. Därefter lämnar nämnden en rekommendation om eventuell antagning till institutionsstyrelsen.⁹⁰

Ett tredje system för antagning är att studenten antas först efter en 20 veckor lång forskarförberedande period som vanligtvis sammanfaller med att studenten genomför ett 20 p projektarbete i någon av institutionens forskargrupper. Projektarbetet omfattar utformande av studieplan, eventuellt experimentellt arbete, litteraturstudier, samt redovisning i form av skriftlig och muntlig rapportering. Dessutom ingår kurslitteratur som tenteras muntligt.⁹¹

Introduktion, mottagande och miljö

Introduktion och mottagande

Doktorandstudierna kan många gånger kännas anonyma och det kan vara svårt att få kontakt med övriga forskare på institutionen. Det är därför viktigt att få en god start på studierna. Flera åtgärder har därför prövats vid olika institutioner för att förbättra introduktionen av nya forskarstuderande.

De forskarstuderande mottas av vissa institutioner genom en introduktionsföreläsning där bland annat information om institutionen, regler kring tilldelning av forskarum, forskarstatus på bibliotek och mycket annat ges. Vid en introduktionsföreläsning kan också institutionens personal presentera sig samt doktorandrådet göra en redogörelse för sin verksamhet. Studierektor, eller om annan ansvarig finns för forskarutbildningen, gör en presentation av sitt ansvarsområde.

⁹⁰ Zoologiska institutionen

⁹¹ Molekylärbiologiska institutionen

I vissa ämnen har forskarstudierna inletts med en introduktionskurs för alla nyantagna doktorander.⁹² Kurserna ämnar ge doktoranderna insikt i institutionens forskningsprojekt, institutionens ekonomi och resurser, biblioteket mm. Doktoranderna kan också ges kunskap om hur man söker i databaser samt hanterar olika programvaror. Vissa institutioner har inte tillräckligt stor antagning för att en introduktionskurs skall kunna ges regelbundet. Introduktionen sker ibland i samarbete mellan flera institutioner.

En introduktion kan till viss del ersättas av skriftligt material. Detta kan innehålla information om doktorandrådets verksamhet, vem som är ansvarig för forskarutbildningen, hur ansvarsfördelningen ser ut inom institutionen, villkor för doktorandtjänst, information om stipendier, regler kring tilldelning av forskarrum och telefon, eventuella återkommande träffar på institutionen, seminarier och mycket annat. Vid vissa fakulteter har en doktorandhandbok givits ut.⁹³ Denna innehåller information, såsom rättigheter och skyldigheter, som är väsentligt för den forskarstuderande. Avsikten är att doktorandhandboken skall kompletteras med institutionsspecifika doktorandhandböcker.⁹⁴

Om introduktionen främst ges genom skriftligt material kan detta kompletteras med en presentation av de nyantagna för institutionens medarbetare. Denna presentation kan göras t ex vid institutionsträffar, såsom t ex gemensamma fikapauser, för att undvika att de forskarstuderande förblir anonyma.

Forskarmiljön

En institution skriver att man aktivt arbetat för att snabbt integrera nya doktorander i institutionslivet. En profilering av institutionens forskning hoppas man skall ytterligare underlätta för doktoranderna att finna sig till rätta.⁹⁵

Erfarenheter i det material institutionerna presenterat är att doktorander har lättare att klara sina studier på något så när utsatt tid om det finns flera doktorander i samma ämne. Det finns d möjlighet till erfarenhetsutbyte dem

⁹² T ex etnologiska institutionen och institutionen för genetisk och cellulär toxikologi, där introduktionskursen också är obligatorisk

⁹³ Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten och samhällsvetenskapliga fakulteten

⁹⁴ Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten

⁹⁵ Statsvetenskapliga institutionen

emellan därför uppmanas doktorander i vissa fall att välja ett doktorandprojekt inom ramen för något av institutionens forskningsprojekt.⁹⁶

I vissa ämnen har sk forskarskolor startats där de forskarstuderande under första året genomför ett mer begränsat projekt, eller läser ett antal forskarkurser.⁹⁷

För att doktoranderna skall känna sig som en del av institutionen har doktorandträffar, där både seniora forskare och doktorander träffas för att diskutera ämnesspecifika problem, anordnats.⁹⁸ Vid en institution har också en doktorandfestival hållits för att öka gemenskapen och informera om de olika forskningsområden vid institutionen.⁹⁹

Studiernas innehåll

Likheter och olikheter

Forskarutbildningen ser mycket olika ut i de olika ämnena. Inom naturvetenskap blir doktoranden ofta en del av ett forskarlag och avhandlingen består av artiklar den studerande skrivit och fått publicerade under forskarstudierna. Inom humaniora är avhandlingarna istället ofta omfattande monografier. Arbetet är ofta ensamt och det kan vara svårt för doktoranden att hitta diskussionsparter då den studerande ofta blir mycket specialiserad inom sitt ämnesområde.

De åtgärder institutioner kan vidta för att förbättra forskarutbildningen blir av naturliga skäl olika beroende på ämne, men många åtgärder är också generella och kan ge resultat för institutioner med vitt skilda ämnesinriktningar.

Forskarkurser

I de allra flesta forskarutbildningar ingår att doktoranderna skall genomgå ett antal forskarkurser. I vissa utbildningar är inslaget av kurser inte så stort, 10-30 poäng, medan det i andra ämnen kan vara ganska omfattande.

⁹⁶ T ex institutionen för franska och italienska

⁹⁷ T ex fysikum

⁹⁸ Matematiska institutionen

⁹⁹ institutionen för numerisk analys och datalogi (nada)

I många fall bör kurserna ligga i början av utbildningen. dessvärre kan det för små institutioner vara för kostsamt att ge kurserna regelbundet, med få deltagare. För att ändå kunna erbjuda kurser till de forskarstuderande har en institution inlett samarbete med systerinstitutioner vid andra universitet i Sverige.¹⁰⁰ Detta gör att kurserna kan ges varje termin eller år på någon plats i Sverige, och att kurserna får ett större antal deltagare. Vissa institutioner har dessutom erbjudit nordiska forskarstuderande att delta i kurserna.¹⁰¹

Ett annat sätt att erbjuda kurser mer regelbundet som diskuterats är att institutioner med angränsande ämnen inom fakulteten ger kurser gemensamt, även om dessa av naturliga skäl måste bli baskurser och av mer generell karaktär.

Handledning

För själva avhandlingsskrivandet är handledningen väsentlig. För att kunna ro ett avhandlingsarbete i land krävs att doktoranden kontinuerligt får respons på sitt arbete. En institution skriver "handledningen kan behöva förstärkas i två hänseenden. Dels är det väsentligt att doktoranden vet att tid står till förfogande för återkommande individuell handledning under hela avhandlingsarbetet; ökad formalisering är knappast önskvärd men däremot en gemensam planering som diskuteras fram mellan handledare och doktorand. Dels bör handledarna – detta är ett doktorandönskemål – regelbundet samråda om handledningsarbetet, utbyta idéer och diskutera gemensamma problem."¹⁰²

Ett sätt att förbättra handledarsituationen redan i början av forskarstudierna är att skapa "handledarkontrakt", där handledare och studerande kommer överens om vad studierna skall innehålla, vilket ansvar doktoranden skall ha och vilka uppgifter och vilket ansvar handledaren skall ha för forskarutbildningen. Uppgifter om hur ofta de skall träffas och under vilka former kan också tas med.¹⁰³

¹⁰⁰ Institutionen för strålningsfysik

¹⁰¹ T ex institutionen för astronomi och institutionen för strålningsfysik

¹⁰² Statsvetenskapliga institutionen

¹⁰³ Institutionen för internationell pedagogik

En särskild form av ett sådant kontrakt är individuella studieplaner. I en sådan ingår uppgifter på vad som krävs av den forskarstuderande. Den individuella studieplanen arbetas fram gemensamt av doktoranden och handledaren. Studieplanen kan innehålla en beskrivning av vilka kurser den studerande skall läsa, vilken litteratur som skall gås igenom under närmaste termin eller år, hur många seminarier den studerande skall bevista och leda, eventuella egna publikationer, deltagande i institutionsarbete samt vilka delar av avhandlingsarbetet som skall genomföras under samma period.¹⁰⁴ Formerna för samarbete mellan handledare och studerande preciseras och möjligheter till faktiskt forskningsarbete mellan handledare och studerande tillvaratas så långt möjligt.

Vi många institutioner har handledargrupper eller handledarkollegier skapats. Varje doktorand har en huvudhandledare, men har också ett handledarkollegium som tillsammans med huvudhandledaren har ansvar för studiernas utveckling.¹⁰⁵ Dessa handledarkollegier är i många fall sammansatta över ämnesgränser, eller från olika forskningslag, för att doktoranden skall få en så ojävig bedömning som möjligt.¹⁰⁶ Handledarkollegier minskar den studerandes beroende av en handledare. Det är också lättare för institutionen att få fram synpunkter på utbildningens uppläggning mm. Kollegierna underlättar en ”tvärvetenskaplig” syn på avhandlingsarbetet och kan innebära en inspiration för doktoranden. Det delade ansvaret säkerställer också att kraven på doktoranderna inom olika ämnesinriktningar håller samma nivå.¹⁰⁷

Många institutioner har också utsett biträdande handledare till alla antagna doktorander.¹⁰⁸ Detta bland annat för att kunna ge en ojävig bedömning av avhandlingsarbetet, samt att doktoranden skall ha en ytterligare ansvarig person att vända sig till. En handledare måste dock vara huvudansvarig för doktoranden.

¹⁰⁴ Meteorologiska institutionen

¹⁰⁵ Botaniska institutionen

¹⁰⁶ Institutionen för astronomi

¹⁰⁷ Meteorologiska institutionen

¹⁰⁸ Institutionen för astronomi

En rekommendation en institution givit till handledare är att samla sina egna doktorander i "tutorial groups" eller liknande.¹⁰⁹

Uppföljning

Uppföljning av individuella studieplaner

En uppföljning av individuella studieplaner eller forskningsplaner kan av döma av rapporterna ske på flera sätt. Ett tillvägagångssätt som prövats är att doktoranden lämnar in en självvärdering, där denna redogör för vad som gjorts under året och hur detta är relaterat till studieplanen. I denna självvärdering tas inte bara det som sedan kommer att inflyta i avhandlingen med, utan också eventuella stickspår eller återvändsgränder. Förutom att beskriva studiestatus för doktoranden bidrar självvärderingen till eftertanke hos doktoranden och förmedlar behov av förändringar.¹¹⁰

Ett annat sätt att följa upp doktorandernas arbete är genom att revidera de individuella studieplanerna med jämna mellanrum. Arbetet med att förnya studieplanerna kan ske i samarbete mellan doktorand och handledare. Den individuella studieplanen ändras så att den ansluter till den utveckling som normalt sker i doktorandens arbete. Doktoranden sätter själv tidsgränser och definierar etappmål. Vid flera institutioner sker uppföljningen minst en gång per år.¹¹¹

Vid vissa institutioner sker uppföljningen av de individuella studieplanerna i ett handledarkollegium där doktoranden får möjlighet att få respons på sitt arbete också av andra än handledaren.¹¹²

Annan uppföljning

En vanlig form av uppföljning är att doktorander håller seminarium (se nedan) över delar av sin avhandling för institutionens övriga forskare. Vid vissa institutioner sker detta med stor regelbundenhet; en gång per termin eller år. En utvär-

¹⁰⁹ Etnologiska institutionen

¹¹⁰ Institutionen för numerisk analys och datalogi (nada)

¹¹¹ T ex meteorologiska institutionen och matematiska institutionen

¹¹² Meteorologiska institutionen

dering av doktorandens prestation görs sedan. Doktoranderna stimuleras på detta sätt tidigt att presentera sina forskningsresultat för andra.

Ett annat sätt att följa upp forskarutbildningen är genom uppföljnings- och utvecklingssamtal med de studerande, en i taget, inför lärarkåren.¹¹³ Varje doktorands situation går igenom av doktoranden och en grupp forskare. Vid en sådan genomgång kan alla typer av frågeställningar som rör doktorandens forskningsprojekt, doktorandens situation och "läge" i utbildningen diskuteras. Avsikten är att i ett tidigt skede identifiera problem samt att underlätta för doktoranden att skaffa sig perspektiv på sitt projekt och sitt arbete. Vid en institution är en representant från doktorandrådet alltid närvarande vid dessa diskussioner¹¹⁴

Ytterligare en modell som använts är att det för varje forskarstuderande etableras en handledarnämnd som minst en gång om året tillsammans med doktoranden gör en grundlig genomgång av doktorandens ställning i forskarutbildningen. Dessa genomgångar skall ge doktoranden stöd och råd för det fortsatta arbetet och inte ha karaktären av redovisning och revision.¹¹⁵

Seminarier

I början av utbildningen kan ett planeringsseminarium anordnas. Doktoranden får genom detta en möjlighet att komma igång med sitt avhandlingsarbete så snart som möjligt. Liknande planeringsseminarier kan också anordnas för "äldre" doktorander vid behov.¹¹⁶

En form av seminarium som prövats är att varje doktorand två gånger under sin forskarutbildning får möte andra forskare och lärare som läser och granskar manuskripten inom så kallade läsgruppsseminarier. Doktoranderna är alltså inte ensam med en handledare utan får synpunkter även från andra forskare.¹¹⁷

¹¹³ Institutionen för analytisk kemi

¹¹⁴ Fysikum

¹¹⁵ Institutionen för organisk kemi

¹¹⁶ Psykologiska institutionen

¹¹⁷ Pedagogiska institutionen

Det traditionella seminariet är det där doktoranden presenterar delar av sin forskning vid ett seminarium med forskare från institutionen men också inbjudna gäster. dessa brukar kallas för högre seminarier och är en kritiskt granskning av de resultat som presenteras.

Ett moment som prövats vid en institution är en workshop tillsammans med doktorander som gällde kursutbudet. Intresset var mycket stort. Strukturen för denna workshop var: 1) hela gruppen samlades och agendan för dagen diskuterades, liksom tema och problematik. Deltagarna indelades i mindre grupper. 2) större delen av dagen gick åt till diskussioner i smågrupper. 3) Grupperna rapporterade sedan sina resultat i plenarmöte vid slutet av dagen, och mötesdeltagarna sökte i dialog med de övriga deltagarna utkristallisera övergripande mönster för smågrupernas resultat.¹¹⁸

Ett första utfall av denna workshop var etablerandet av lägre seminarier. Det kan finnas en tendens att handledare dämpar eller ibland till och med kväver doktorander vid högre seminarium. De lägre seminarierna skall vara till för att förmedla mer preliminära tankar och skisser. För dessa kan man ibland behöva mer positiv kritik än vad som ofta är fallet med de högre seminarierna. De lägre seminarierna tänks vara doktoranddrivna, och inte ha handledare som deltagare annat än efter särskild inbjudan. (De lägre seminarierna är inte poänggivande till forskarutbildningen.)

Ett mer informellt sätt att följa upp forskarutbildningen är genom doktorandrträffar. Vid dessa träffas lärare och doktorander och varje doktorand berättar minst en gång per termin om sitt avhandlingsarbete, även lärare och forskare på institutionen berättar om sin verksamhet. Vid dessa träffar sker en utvärdering av forskarutbildningen i form av återkommande diskussioner.¹¹⁹

¹¹⁸ Företagsekonomiska institutionen

¹¹⁹ Matematiska institutionen

Ansvar för utveckling

Studierektor

Vid flera institutioner har en studierektor för forskarutbildningen utsetts. Denna är med något undantag forskare vid institutionen och har ansvaret för forskarutbildningens innehåll. Många gånger är det också studierektor som är ansvarig för utvecklingen av utbildningen och för pedagogisk förnyelse. I vissa fall skall studierektor ha docentkompetens för att höja den vetenskapliga nivån på forskarutbildningen.¹²⁰ Studierektor har ofta ansvar för uppföljningen av forskarutbildningen tillsammans med eventuella handledarkommittéer eller liknande.

¹²⁰ Nationalekonomiska institutionen

